

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-5>

Бушак Станіслав, аспірант кафедри ТІМ НАОМА
(науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор Л. С. Міляєва)

Домінік П'єр Де ля Фліз – дослідник образу козака Мамай

Ключові слова: народна картина, козак Мамай, іноземці – дослідники «мамаїв», художник Домінік П'єр Де ля Фліз.

Stanislav Bushak, PhD student, NAFAA (academic mentor: Professor of the Department of Theory and History of Arts at NAFAA Ludmyla Milyaeva)

Dominique Pierre De la Fliese as a researcher of the Mamai Cossack image

Abstract: Paintings depicting a Cossack musician have been very popular among the Ukrainian people since ancient times. Such paintings bear the general name *Cossack Mamai*. They were studied, collected and painted by many Ukrainian scholars, collectors and artists. But there were non-Ukrainian artists who were also very interested in the image of the Cossack Mamai. Among them were Poles, Russians, and Germans. The author examines the contribution of the French doctor, ethnographer and artist Dominique Pierre De la Fliese to the study of Ukrainian folk paintings *Cossack Mamai*.

Key words: folk painting, Cossack Mamai, foreign researchers of Mamai, artist Dominique Pierre De la Fliese.

Картини із зображенням запорожця-кобзаря були прикметною ознакою давньої України. Ці твори, нині широковідомі під узагальнюючою назвою «Козак Мамай», в минулому прикрашали помешкання як представників козацької старшини, так і рядових козаків та простих людей. В залежності від цього, стилістика та мистецька якість таких картин була дуже різною – від високохудожніх зразків козацького бароко до народного примітиву. Цього сюжету не знає мистецтво жодного із сусідніх до українців слов'янських народів. Водночас, в Україні цей образ набув надзвичайної популярності. Проте, його нерідко малювали та досліджували і неукраїнці, які потрапили під вплив магії цієї легендарної картини. До них належав польський шляхтич Міхал Грабовський (1804–1863), котрий у 1830–1850 роках жив у батьківському домі на Чигиринщині. Він описав дві картини типу «Козак Мамай» як характерну частину інтер'єрів помешкань польських землевласників тодішньої південної Київщини. Цікавився цим твором і Аполлон Скальковський (1808–1898) – український історик, офіцер російської армії, член-кор. Петербурзької АН. В деяких джерелах його називають етнічним поляком. Досліджував «мамаїв» і Олександр Рігельман (1720–1789) – історик України, генерал-майор російської армії, котрий мав німецьке походження.

Особливу увагу звертають на себе іноземці, які малювали подібні картини. До них належали: росіянин – прапорщик Брашіванов, ім'я та доля якого невідомі (твір «Козак Мамай», 1821) і Флейшер (твір «Максим

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

Залізник», 1858), ім'я та доля цього художника також невідомі, за національністю він був, скоріш за все, німцем. Порівняно з ними, про французького лікаря та художника Домініка П'єра Де ля Фліза (1787–1861) ми знаємо досить багато. Це був український етнограф французького походження, член Імператорської Московської медико-хірургічної академії та Імператорського академічного медичного Віленського та Київського товариств, старший лікар Київських державних маєтностей. У чині капітана другого гренадерського полку і помічника головного хірурга французької армії та імператорської гвардії Наполеона Домініка Ларрея, в 1812 р. він брав участь у поході на Росію, був учасником битви при Бородіно. В листопаді 1812 року, під Смоленськом, Де ля Фліз зазнав поранення й потрапив у полон.

Після одужання він залишився в Росії, а потім перебрався до України. Взявши шлюб із Софією Маркевич (тіткою українського історика Миколи Маркевича), яка була племінницею генерал-лейтенанта російської армії, українця за походженням, Василя Гудовича (1753–1819), Де ля Фліз поселився в його маєтку, а згодом отримав посаду лікаря Державних маєтностей Київської губернії. З 1831 по 1838 рік він очолював Економічну лікарню графині Олександри Браницької в Білій Церкві та опікувався лікарським обслуговуванням навколишніх земель. Під час епідемії холери в Білій Церкві, Де ля Фліз врятував життя сотням хворих та впродовж семи років зробив щеплення від віспи понад 10 тисячам селянських дітей. У 1844 р. він отримав посаду лікаря при Сквирському окружному управлінні Київської губернії, а у 1845 р., за програмами Російського географічного товариства та Київського навчального округу розпочав дослідження з «медичної географії» Київщини з метою з'ясування впливу довкілля на здоров'я людей.

Будучи здібним художником-аматором, Де ля Фліз створив сотні акварелей, які мають не лише історико-етнографічну, але і значну мистецьку цінність. Його твори виконані під час подорожей по селах і містечках сучасних Київської, Житомирської та Черкаської областей. Вони дають комплексну характеристику життя українського населення цього регіону середини ХІХ ст. Домінік П'єр Де ля Фліз пішов у відставку 1858 р. у чині надвірного радника і помер в 1861 р. у місті Ніжині.

З дев'яти його акварельних альбомів, п'ять перших зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (Київ), шостий знаходиться в архіві Російської академії наук (Санкт-Петербург), а три останні – в Чернігівському обласному історичному музеї імені Василя Гарновського.

В першому альбомі містяться акварелі «Розбійник Мамай» та зображення всохлого, змальованого з натури «Дуба Мамає» (з коментарями до них). Перший твір є копією народної картини, що не збереглася. Козак сидить на землі зі схрещеними ногами під деревом у лісі, грає на кобзі і співає. Позаду нього пасеться кінь, далі – постать повшеного вниз головою незнайомця. Унікальною особливістю цієї композиції є зображення пса біля козака-бандуриста. Цієї деталі ми не зустрічаємо в жодному іншому творі типу «Козак Мамай».

